

cess which is an important prerequisite for success in the elections. As for confidence, it is converted into a large electoral support.

Attention is focused on assessing political success due to consideration of the balance of political goals and means to achieve it, using political actors and resources spent on the results. An important fact, which is primarily concerned with the moral and ethical side of this concept is noticed. Nowadays, investigating political culture of the society and the state of its consciousness and the moral climate of society, political success understood as an autonomous concept that applies to a single politician who came to power almost made his personal intentions and achieved a certain goal.

Unfortunately, this goal is related only to the achievement of his political career, obtaining high status in society and wealth, what cause citizens contempt, suspicion, envy and so on. This attitude to the essence of political success with the need to correlate real presence in society concepts such as ethics, responsibility and the common good. It can be argued that political success obtained by illegal actions, manipulation and demagoguery eventually turns to inevitable defeat.

Key words: success, political success, trust, political technology, manipulation, political consciousness.

УДК 321.01

Д. Ф. ЖИГАН

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПОЛІТИЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ЕЛЕМЕНТА ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ

Аналізується світовий досвід та дається загальна характеристика політико-правових засад регулювання політичної сфери суспільства та політичних технологій за допомогою обрання тої чи іншої політичної системи, виборчої системи та виборчого законодавства.

Ключові слова: політична система, виборче законодавство, виборча система, виборчий процес, політична агітація, політичні технології, подвійні стандарти.

Жиган Д.Ф. Зарубежный опыт правового регулирования политических технологий как элемента избирательного процесса

В статье анализируется мировой опыт и дается общая характеристика политико-правовых основ регулирования политической сферы общества и политических технологий посредством избрания той или иной политической системы, избирательной системы и избирательного законодательства.

© ЖИГАН Дмитро Федорович – аспірант відділу правових проблем політології Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України

Ключевые слова: *политическая система, избирательное законодательство, избирательная система, избирательный процесс, политическая агитация, политические технологии, двойные стандарты.*

Zhygan Dmytro. Foreign experience political and legal framework regulating political technologies as part of the process

The existence of political technologies identified as a phenomenon of the political process, including the electoral process, which in turn requires research and finding a model of political and legal regulation of the use of political technologies during the election process.

Key words: *political system, electoral law, electoral system, the electoral process, political campaigning, political technology of double standards.*

Існування політичних технологій виявлено як феномен політичного процесу, зокрема виборчого процесу, що в свою чергу потребує досліджень та пояснень. Для цього необхідно дослідити політико-правові засади регулювання політичних технологій під час виборчого процесу як латентного, проте невід'ємного елементу виборчого процесу. Саме під час виборчого процесу концентрація та агресивність застосування політичних технологій зростає. Тому, щоб побудувати нову ефективну модель або вдосконалити діючу модель політико-правового регулювання застосування політичних технологій у виборчий період, необхідно дослідити та порівняти світовий досвід регулювання виборчого процесу, що, в свою чергу, впливає на застосування політичних технологій у виборчому процесі. Особливу увагу потрібно приділити виявленню тих механізмів, які спрямовані на політико-правове регулювання застосування політичних технологій під час виборчого процесу. Саме цим обумовлено актуальність написання даної статті.

Щоб дослідити політико-правові засади регулювання застосування політичних технологій під час виборчого процесу в різних країнах світу, нам доведеться проаналізувати законодавство різних країн світу. Особливо виборче законодавство. Тому що виборче законодавство це одна з основних формалізованих та інституціонізованих моделей політико-правового регулювання застосування політичних технологій у виборчому процесі. Також, саме, виборче законодавство це один з основних механізмів цивілізованості та стабільності політичної системи.

Більшість дослідників даної проблематики вважають, і зокрема Лариса Кочубей, що «розроблення будь-яких виборчих законів починається з визначення типу виборчої системи, найбільш оптимальної для країни за існуючого характеру співвідношення полі-

тичних сил, типу партійної системи, що склалася, розвину тості демократичних інститутів, від чого залежатиме порядок висування кандидатів, проведення виборчої кампанії, голосування тощо»¹. Тому перш ніж переходити до вивчення виборчого законодавства завжди потрібно враховувати особливості політичної системи тої чи іншої країни. Тобто існують видимі чинники, що впливають на вибір та застосування політичних технологій та не видимі. Від того яка форма державного правління, форма державного устрою, яка історія, яке географічне розташування, в якому стані економіка тощо залежить вибір політичних технологій, що в свою чергу служить способом (в тому числі правовим, затвердженим в законах та Конституції) регулювання політичної системи та регулювання застосування політичних технологій.

За формою державного правління (структура прийняття політичних рішень) країни поділяють на країни з президентською (США, РФ), парламентською (ФРН), змішаною (парламентсько-президентською, президентсько-парламентською), монархічною та конституційно-монархічною (Велика Британія, Японія) формою правління.

За формою державного устрою (спосіб удміністративно-територіального управління) країни поділяються на унітарні (Угорщина, Словаччина), федеративні (США, Канада, ФРН, РФ, Австралія) та конфедеративні (Швейцарія) країни.

Отже, політичні системи, виборче законодавство та, відповідно, досвід проведення виборчих кампаній в різних країнах світу різний. У конституціях та законах зарубіжних країн закріплені різні принципи виборчого права. Проте всіх їх можна типологізувати, класифікувати, всіх їх об'єднують певні принципи, тенденції тощо. На сьогоднішній день сформувались та поширились загальноприйняті сучасні принципи виборчого законодавства. Основними принципами сучасних виборів є загальний характер права на голосування, принцип рівності, таємне голосування, розрізняють активне та пасивне виборче право. Проте в деяких країнах залишились різні бар'єри та різні виборчі цензи виборчого права, так наприклад, в деяких країнах залишились статеві цензи для жінок (Кувейт), вікові, майнові тощо.

Також відрізняється досвід проходження виборчого процесу («врегульована законом діяльність з організації та проведення виборів»²). Офіційно межі виборчої процесу визначаються з призначення дати виборів. Вибори бувають чергові та позачергові, що важливо, оскільки між ними є відмінності в формі призначенні та трива-

лості виборчого процесу. Також в залежності від того, який характер виборів залежить підбір політичних технологій. Вибори можуть призначатись різними гілками влади. Організацією виборів можуть займатись різні державні структури(постійні та тимчасові). Саме голосування може проходити за допомогою пошти (ФРН, Велика Британія), інтернету (США). Голосування може проходити у два дні (Чехія,Словаччина).

У світовій практиці таке різноманіття юридичних, практично-організаційних та неформальних чинників на формування моделі виборчих систем, що таких форм нараховують «близько 350»³, основні з них – це представницькі (куріальні), мажоритарні (система більшості(відносної, абсолютної)), пропорційна, змішана(мажоритарно-пропорційна). Кожна з яких має ще свої регіональні різновиди. Розглядаючи форми виборчих систем варто підкреслити, що всі ці форми виборчих систем відрізняються не тільки за формальними ознаками, а й за політичними наслідками. Також в залежності від того яка виборча система діє, залежить ефективність застосування тих чи інших політичних технологій. «Вибір на користь однієї з форм виборчих систем обумовлює результати голосування, а вибір залежить від суспільних цінностей»⁴. На формування суспільних цінностей можна впливати за допомогою політичних технологій. Таким чином, теоретично, можна програмувати результати голосування. Наприклад, як підтверджує світовий досвід, якщо результатом голосування є обрання законодавчого органу, який призначає уряд для проведення національної політики, то перевагу слід надати системі виборів за більшістю голосів. Якщо виборча система має гарантувати представництво політичних сил суспільства на національному рівні і відтворювати в парламенті співвідношення цих сил у суспільстві, то в цьому разі прийнятнішою є система пропорційного представництва⁵. Разом з тим «введення пропорційної виборчої системи може призвести до певних труднощів у політичному представництві, наприклад, обмеження зв'язку депутатів парламенту з виборцями, спричинити ще більшу мультипартійність, обмеження пасивного конституційного виборчого права громадянина – обов'язок вступити або створити політичну партію для висування в кандидати»⁶. Ефект таких недоліків можна пом'якшити введенням пропорційної системи з відкритими списками, де виборці голосують не лише за ту чи іншу партію, а й за конкретного кандидата із списку партії.

Важливим аспектом політико-правових засад регулювання політичних технологій під час виборчого процесу є питання законодав-

чого врегулювання діяльності ЗМІ. Якщо розглянути його в міжнародному аспекті, то стає очевидним, що немає однозначних норм у відносинах між державою, кандидатами, політичними силами (партиями, блоками, коаліціями) та ЗМІ. Особливо складною є ситуація з електронними ЗМІ, зокрема з телебаченням, яке в усіх країнах знаходиться під найбільш прискіпливим контролем виконавчої влади⁷. Вибори до органів влади є тим явищем під час якого робота ЗМІ інтенсифікується. ЗМІ ніби говорять виборцям, як треба голосувати. Тому всі суб'єкти політичного процесу, особливо під час виборчого процесу намагаються стати власниками тих чи інших ЗМІ.

Ефективність застосування ЗМІ з метою агітації та пропаганди настільки вражає, що очевидно стає необхідність регулювати використання ЗМІ під час виборчого процесу. Американський соціолог М. Чукас навіть стверджував, що головним завданням ЗМІ та кінематографу (!) є створення «людини, цілком позбавленої здатності розібратись у стані речей, критично мислити, людини... яка може діяти під впливом лише зовнішніх, а тому штучних збудників і спрямовуючих сил»⁸. Тому існує декілька концептуальних підходів до питання регулювання агітаційної інформації в ЗМІ⁹. Так, у Німеччині та Великій Британії висвітлення агітаційної кампанії є обов'язковим для каналів громадського телебачення і комерційних каналів наземного мовлення. до того ж придбаний ефірний час є жорстко лімітований. В цих країнах для великих партій передбачено переваги, так для великих партій по 5 виходів в ефір, а для малих – 1-3 виходу в ефір. У США, де переважають комерційні ЗМІ, участь ЗМІ є добровільною, хоча й базується на принципі надання рівних можливостей ефіру (відповідно до закону про зв'язок). Пояснюється це тим, що обов'язковість надання ефірного часу обмежує свободу ЗМІ. У країнах центрально-східної Європи та колишнього Радянського Союзу поширеним є змішаний підхід, тобто державні ЗМІ обов'язково надають простір для розміщення агітаційних матеріалів, а комерційні ЗМІ роблять це на власний розсуд, але з дотриманням принципу рівності. Щоправда закони про вибори в Албанії, Боснії та Герцоговині забороняють публічному радіо й телебаченню готувати та здійснювати платне політичне рекламування. В Румунії заборонено використовувати засоби комерційної реклами через ЗМІ для ведення передвиборчої пропаганди. В Словаччині проведення передвиборчої кампанії через приватні радіостанції та телеканали взагалі заборонено. В Україні та Росії безоплатний ефір надається на всезагальній основі, рівними части-

нами¹⁰. В деяких країнах додатково ухвалюють неформальні етичні угоди, декларації тощо. Так, наприклад, у Польщі напередодні виборів був прийнятий такий етичний договір і отримав він назву «Принципи етики в рекламі»¹¹, де йдеться про те, що політична реклама «не повинна містити звинувачення існуючих суспільних норм; формулювання послання політичної реклами не повинно спекулювати на довірі слухача, на недостатньому політичному досвіді чи знаннях; політична реклама не повинна формувати почуття страху, забобонів, расової, етнічної, релігійної чи гендерної дискримінації; реклама не має маніпулювати результатами досліджень та цитатами інших публікацій, перебільшувати значення статистичних даних, безпідставно оперувати науковими термінами; якщо в політичній рекламі присутнє порівняння, то його конструювання не повинне порушувати умов чесної конкуренції, має спиратись на факти; тут не повинно міститися рекомендацій, що не спираються на особистий досвід людей, що їх надають; політична реклама не має права дискредитувати будь-яку фірму, особу, політика, ображати чи висміювати їх діяльність»¹².

Подання заяв та строки реєстрації кандидатів теж суттєвий аспект і має низку національних відмінностей. У більшості країн центральної та східної Європи процес висунення кандидатів, подання заяв та документів, і початок реєстрації визначаються окремими часовими межами. Існує поширена практика чіткого визначення дати звернення дати звернення із заявами та кінцевий термін реєстрації на участь у виборах. У Болгарії заява партії на участь у виборах має бути подана не пізніше як за 46 днів до дня виборів, виборчі квитки реєструються не пізніш як за 30 днів до початку виборів. У Латвії списки для виборів до сейму подаються за 80 днів, подача документів закінчується за 60 днів, а офіційної дати закінчення реєстрації немає, однак за 20 днів до виборів ЦВК має оприлюднити результати. У Литві термін подачі заяви на реєстрацію розпочинається за 65 і закінчується за 34 дні до виборів, рішення про реєстрацію виноситься не пізніше ніж за 31 день до виборів. У Молдові процес висунення розпочинається відразу після оголошення виборів і закінчується не пізніш як за 30 днів до виборів. В Словаччині документи мають бути представлені не пізніш ніж за 65 днів до виборів, ЦВК надає рішення про реєстрацію не пізніш ніж за 45 днів.

Важливо, що в законодавстві більшості країн не передбачено достатнього часу для перевірки правильності документів. ЦВК має

в короткі строки прийняти рішення про реєстрацію або про відмову в реєстрації. В останньому випадку передбачено оскарження такого рішення в судових інстанціях.

У деяких країнах немає загальнонаціонального законодавства, яке б регулювало проходження виборів, так наприклад в США не існує уніфікованого закону, що узагальнює федеральні закони, які визначають порядок проведення виборів на території всієї держави. Існує 50 різних законів штатів про вибори, що визначають порядок їх проведення в кожному окремому штаті, тому суб'єктом виборчої системи є той чи інший штат.

Виборче законодавство зарубіжних країн, таких як США, Франція, Японія, ФРН, Велика Британія тощо виходять з того, що не можливо організувати абсолютно рівні територіальні виборчі округи, тому встановлюється максимальний відсоток відхилення чисельності виборців(25-33) від середнього округу в той чи інший бік, що надає можливість застосовувати політичні технології, які характеризуються як «виборча географія». Виборча географія це термін, що охоплює географію виборів, виборчих систем і пропорційного розподілу. Вибіркова географія це перекроювання виборчих округів на свою користь з огляду на наступні вибори¹³.

Ще одним цікавим аспектом правового регулювання виборчого процесу є те, що в виборчих кодексах практично всіх країн світу свідомо закладена неоднозначність тлумачення різних положень. Така неоднозначність дає більш впливовим політичним силам перевагу над менш впливовими політичними силами, а також перевагу провладних політичних сил над опозиційними. Неоднозначність положень в виборчому законодавстві дає змогу маневрувати й застосовувати репресії щодо політиків чи політичних сил на власний розсуд.

Одним з яскравих прикладів є нечіткість визначення «політична агітація» та вихід її за територіальні та часові рамки, за всі обмеження. Політична агітація міститься в усьому і це не параноя, а реальність, проте різні структури маніпулюють та зловживають політичною агітацією та неоднозначністю її визначення в виборчому законодавстві з політичною метою. Розділ «Політична агітація» присутній практично в більшості виборчих законодавств зарубіжних країн. Саме цей розділ описує правове регулювання та обмеження застосування більшості політичних технологій, тому розділ потребує максимальної чіткості, прозорості. На нашу думку саме цей розділ часто свідомо недооцінюють через його важливість. Структури влади, що займаються підготовкою, проведенням та кон-

тролем над законністю проходження виборчого процесу використовують неоднозначність виборчого законодавства, зокрема неоднозначність положень про політичну агітацію і це дає їм можливість вводити «подвійні стандарти» і вважати порушенням, з одної сторони, будь-яку публікацію, згадку, у якій можна знайти натяк на позитивні риси одних політиків, політичних ідей, сил й не помічати, як на ці політичні сили, ідеї, цих політиків ллють бруд, а з іншої сторони не помічати як інші політичні сили, ідеї, політики зловживають політичною агітацією в усіх її проявах та повністю блокують всі згадки про свої недоліки. Таким чином, перемога одних політичних сил, ідей, політиків над іншими є результатом не тільки і не стільки результатом застосування політичних технологій, скільки застосуванням подвійних стандартів, неоднозначності й нечіткості юридичних аспектів виборчого законодавства. Таке явище в політичному житті та в виборчому законодавстві зустрічається під назвою «юридичні технології»¹⁴. Проте, на нашу думку, існування такого ганебного явища, як «юридичні технології» в розділі про політичну агітацію є результатом не стільки незрілості політичної культури суспільства чи політичної еліти, не стільки науковою нерозробленістю теми, скільки свідомим політичним застосуванням для отримання політичних переваг. Тому, на нашу думку, ці технології є юридичними складовими політичних технологій. Таке явище ми будемо відносити і називати політичними технологіями. до юридичних складових політичних технологій можна також віднести зняття одних політичних сил, політиків з реєстрації, визнання виборів не дійсними (якщо це вигідно), подвійні стандарти в розумінні «свободи слова» тощо. Подвійні стандарти в розумінні свободи слова це коли одним політикам дозволяється робити будь-які заяви, а іншим за такі самі заяви можуть дати строк позбавлення волі.

Правове регулювання застосування політичних технологій виходить за межі виборчого законодавства і поширюється і на інші кодекси і, навіть, на Конституцію. Тому, чітке і однозначне тлумачення Конституції теж має суттєву роль в правовому регулюванні застосуванні політичних технологій. В більшості країн є органи, які мають монопольне право коментувати та тлумачити положення Конституції. Отже, такі органи є політико-правовими і також мають відношення до політико-правового регулювання застосування політичних технологій при боротьбі за владу за допомогою виборчого законодавства під час виборів.

Таким чином, як ми бачимо, правове регулювання застосування політичних технологій в різних країнах світу має багато спільних і відмінних рис. Самі, політичні технології в кожній країні мають, відповідно, мають свої особливості. Тому, що в кожній країні склалась своя унікальна модель функціонування політичної сфери та політико-правового регулювання застосування політичних технологій, яке включає як виборче законодавство, так і інші кодекси, закони, Конституцію, політичну культуру суспільства, політичну культуру політичної еліти та контр-еліти, традиції, менталітет, стан економіки, стан розвиненості громадянського суспільства, ЗМІ тощо. Тому неможливо скопіювати якусь одну певну модель політико-правового регулювання застосування політичних технологій під час виборчого процесу, а необхідно будувати свою модель, шляхом її перманентного вдосконалення.

1. *Кочубей Л.О.* *Виборчі технології: політологічний аналіз(на прикладі виборів до парламенту сучасної України) : монографія / Кочубей Л.О. – К. : Видавництво «Юридична думка», 2006. – С. 70.* 2. Там само. – С. 85. 3. *Піча В.М.* *Політологія : навч. посіб. / В.М. Піча, Н.М. Хома. – К.-Л., 2001., – С. 29.* 4. *Кочубей Л.О.* *Цит. праця. – С. 87.* 5. *Избирательные системы: сравнительное исследование мирового опыта / материалы НдИ. – Вашингтон-Женева : Межпарламентский Союз, 1993. – С.1.* 6. *Кочубей Л.О. . Цит. праця. – С. 89.* 7. Там само. – С. 90. 8. *Стрельников Р.* *В плену телеспрута / Стрельников Р. – М., 1985. – С. 37.* 9. *Виборче законодавство: українська практика, міжнародний досвід та шляхи реформування / за ред. Є.В. Радченка. – К., 2003. – С. 37.* 10. *Лобанов О.* *Принципы регулирования предвыборной агитации на телевидении Европы и США [Электронный ресурс] / О. Лобанов // Законодательство и практика масс-медиа. – Режим доступа : <http://www.media.law.ru/publikations/zip/95/4.htm>* 11. *Денисенко В.* *Аксіологічне значення політичної реклами: етичний вимір / В. Денисенко, С. Бурдяк // Вестник СевГТУ. – 2005. – Вып. 62 : Политология. – С. 123.* 12. *Кочубей Л.О.* *Цит. праця. – С. 92.* 13. *Короткий оксфордський політичний словник / пер. з англ. за ред. І. Малкіна, А. Макмілана. – К., 2005. – С. 89-90.* 14. *Кочубей Л.О.* *Цит. праця. – С. 101.*

Zhygan Dmytro. Foreign experience political and legal framework regulating political technologies as part of the process.

The existence of political technologies identified as a phenomenon of the political process, including the electoral process, which in turn requires research and finding a model of political and legal regulation of the use of political technologies during the election process.

It was during the election process concentration and aggressive use of political technologies increases. Therefore, to build a new efficient model or improve the existing model of political and legal regulation of the use of political technologies during the election period is necessary to investigate and compare the international

experience of electoral regulations, which in turn affects the political use of technology in the electoral process. Particular attention should be paid to identify the mechanisms aimed at political and legal regulation of the use of political technologies during the election process. That such scientific inquiry is an modern legal political science. Scientific research and improve the political and legal framework regulating the use of political technologies in the electoral process will make the political process (including the election process) more transparent, democratic and legal.

To examine the political and legal framework governing the use of political technologies during the election process around the world we have to analyze the legislation around the world. Especially electoral legislation. Because the electoral law is one of the main formalized and institutionalized patterns of political and legal regulation of the use of political technologies in the electoral process. Also, the same as the electoral law is one of the basic mechanisms of civilization and stability of the political system.

Before proceeding to the study of electoral law should always take into account the peculiarities of the political system of one or another country. The political system, electoral legislation, experience in election campaigns in various countries around the world. The constitutions and laws of foreign countries assigned different principles of electoral law. However, all of them can be classified, they all share certain principles, trends and more.

Since the form of government, form of government that story that geographical location, the condition of the economy (etc.) depends on the choice of political technologies, which in turn serves as a means (including legal (approved in laws and Constitution)) regulating the use political technologies.

The paper analyzes the international experience and are characterized political and legal framework regulating the political sphere of society and political technologies through the election of one or another political system, electoral system and electoral law.

The author concludes that the regulation of the use of political technologies around the world have many common and distinctive features. Accordingly, political technologies in each country have their own characteristics. Therefore, each country has its own unique model of the political sphere and the political and legal regulation of the use of political technologies. Model politico-legal regulation of the use of political technologies involves many aspects. The main aspects that affect the political and legal regulation of the use of technology is political as election laws and other codes, laws, constitution, political culture, political culture, political elites and counter-elites, traditions, mentality, the economy, the state of development of civil society, the media and others. Thus, the article states that it is impossible to copy the model of political and legal regulation of the use of political technologies during the election process from one state and move it to another state. It is necessary to build a unique science-based model of political and legal regulation of the use of political technologies during the election process through its permanent improvement.

Key words: political system, electoral law, electoral system, the electoral process, political campaigning, political technology of double standards.